

Suchsland, hvorledes det lyriske subjekt undergår en transformation, fra at indtage en afmægtig position (som Suchsland med Kristeva's begreb benævner »Effekt Frau«), til i en stigende grad at erobre adgangen til den symbolske orden. En udvikling, som Suchsland henfører til Södergrans personlige påvirkning fra den nietzscheanske tænkning og den russiske revolution. Således sker der en forening mellem kreativitet og kvindelighed; en forening der sprænger grænserne for - og definitionen på - det hidtidige forhold mellem kvindelighed og symbolsk orden.

Generelt fremtræder Suchsland's bog som en stringent og grundig indføring i Kristevas teori og begrebsbrug, ligesom hendes applicering af de teoretiske betragtninger på Södergrans lyrik resulterer i til tider både overraskende og skarpsindige læsninger. Dog fremstår den analytiske distinktion mellem lyrisk subjekt og forfattersubjekt til tider uklar og bevirker ansatser til en ellers ikke intenderet biografisk-analytisk argumentation. Det rokker dog ikke ved, at Suchsland's projekt er et spændende og velfungerende eksempel på, hvorledes en sammenføring af psykoanalysen og tekstanalysen positivt kan bidrage til kritikhistorien.

Claus K. Kristiansen

Tavshed

Bent Fausing: *Kærlighed uden ord - om tavshedens æstetik og billeder* Kbh. 1991 (Tiderne Skifter).

Marcel Proust bemærkede engang - helt uden ironi - at den smukkeste passage i Flauberts *L'Education Sentimentale* var overgangen mellem kapitel 5 og kapitel 6. Dette tomme rum, dette tavse sted, har tilsyneladende sin egen æstetik. En sådan »Tavshedens æstetik« søger Bent Fausing at omkredse i sin nye bog *Kærlighed uden ord*. »Omkredse« da tavshed af gode grunde ikke lader sig sætte på ord. Det er da også signifikant, at bogen udspringer af en art Bloom'sk »misprision«, hvor Roland Barthes begreb »stump mening« ved en slåfejl blev til »stum mening«. En, skulle det vise sig, kreativ fejl, der kaster lys over langt mere end blot Barthes. Tavsheden bliver en åbning: »En åbning - mod 'underet', 'ærefrygt', 'anden mening', 'dyb glæde', 'sorg', 'det billedlige' og 'det kreative' - som kan udfordre de faste lukninger i ord, tanker, følelser og erfaringer. Tavsheden bringer det til live, som er middelbart - ikke det der er givet umiddelbart.« (s. 13)

Kendere af Fausings skrifter vil ikke blive overrasket over, at det er psykoanalysen (psykosemiotik, psykøæstetik) og Roland Barthes, der er den vigtigste baggrund, de tavse projektioner kastes op på. I kunsten, i litteraturen, filmen og især fotografiet.

I psykoanalysen møder man tavsheden i den analytiske praksis som en talende

K&K-ANMELDELSER

tavshed. Når analysandens tale hører op ved analytikeren, at omkredsningen af traumat - såret - er tilendebragt. Tavsheden er symptomal, den henviser til det som ligger bag talen: det fortrængte, det ubevidste. En anden(s) tale. Det fortrængte kan vende tilbage som uhyggeligt, - ligesom tavshed kan opleves som uhyggeligt. Ville nogen blot tage ordet og bryde den forkrampede stemning. Kropsmetaforikken (forkrampet) er ikke tilfældig. Tavsheden tilhører en anden, kropslig semiotik; ikke sprogets symbolske semiotik. Julia Kristeva knytter en sådan krops-semiotik til den præ-ødipale morbarn dyade. Lyde - Fausing taler om mellem-lyde - knyttes direkte til kropslige sansninger; »mmm« er et udtryk for barnets velvære ved f.eks. amningen. (Kaja Silverman har talt om et »acoustic mirror«. Før barnet bliver bevidst om sig selv som egen-krop i spejlstadiet, danner det et akustisk billede af sig selv, hvor kroppen så at sige tegnes i lyd.) Denne (imaginære) krops-semiotik fortrænges med ødipus-komplekset, hvor den Faderlovs regulerede symbolske semiotik træder i stedet; men krops-semiotikken kan altså vende tilbage, ja, vil faktisk altid være tilstede i talen. Når sproget når en grænse, når det ikke længere kan symbolisere, bliver tavsheden signifikant.

Det er Fausings pointe, at dette også gælder det visuelle udtryk. Et billede er som sproget dobbeltbundet. »Der er altid et billede i billedet, og [...] det er vigtigt at se forbindelsen imellem - 'inter' - disse visuelle ytringer. De vil i den forstand til stadighed indeholde noget i tavshed.« (s. 111) Man kan med Walter Benjamin tale om et »optisk ubevidste«. Barthes benytter i sin bog om fotografiet (*Det lyse kammer*) begrebet »punctum« om det ikke-sproglige i billedet, der »prikker« til

ham (igen krops-metaforik), og dermed frembringer et »sår«. Punctum er latin og betyder sår; hvilket på græsk hedder traume! (s. 134) Det ikke-sproglige taler også med i billedet i form af en krops-semiotik.

Fausing applicerer overbevisende teorierne på en række eksempler. *Elefantmanden* er David Lynch's mest ligefremme film, en nærmest klassisk fortælling. Men der er billeder i filmen - mentale billeder ('mind screens') - der synes at stå på tværs af fortællingen. 'Elefantmanden' udvikler sig fra at være den udstødte freak til en dannet, veltalende og velklædt borgerlig celebritet. En smuk sjæl i et hæsligt deformt ydre. Men veltalenheden bliver blot en maske af sprog, der skal dække over erfaringer hinsides sproget, - erfaringer, der taler alt for tydeligt gennem den deformede krop. De mentale billeder - drømmeagtige, indre monologer i billeder - bliver indbrud i den klassiske dannelses-fortælling, der taler tavst om længsler, en borgerlig dannelse ikke vil kunne indfri. Det borgerskab, der fejrer 'Elefantmanden', spejler sig i hans veltalenhed og dannelse, mens de gysende viger tilbage fra hans krop. Lykkelig lader han sig fejre; men de mentale billeder afslører, at fejringen ikke udbedrer det oprindelige lykke-tab: fraværet af en kærlig mor, der ville kunne elske ham, som han er. Først i døden, når kroppen mister sin betydning, finder denne forening sted.

Tavsheden taler et andet sted fra; et sted som taler kroppen, og dermed også vidner om en voksende kropsangst/-beherskelse op gennem moderne tid. Den deformede krop taler alt for højt og tydeligt om det fortrængte, det udstødte, u-dannede, der truer med at vende tilbage og krakelere en skrøbelig facade af dannel-

K&K-ANMELDELSER

se, modernitet og tilpassethed. Hele Lynch's produktion er fyldt med utilpassede og deforme kroppe; hele hans værk er gennemstrømmet af en tavs tale et andet sted fra, som giver Lynch's film (og *Twin Peaks*) denne særegne og foruroligende dobbeltbundethed af på en gang velkendt og skræmmende fremmedhed. Fausing kunne have valgt så mange andre steder, men ved at vælge Lynch når han er mest ligefrem og - på overfladen - humanistisk, forstærkes pointen; og der peges på den vedvarende kulturkritik hos Lynch, - en kritik, der ofte fremstilles som tavse modbilleder til de 'humanistiske' stereotyper, der vælter os i møde snart sagt alle vegne fra.

Udover *Elefantmanden* analyser Fausing bl.a. Linda Heilegers fotografi *Triad* og Per Olov Enquists roman *Den forstødte engel* (et mesterstykke i tavshed!). Eksemplariske analyser så vidt det drejer sig om at tydeliggøre en tavshedens æstetik og få anskueliggjort, hvilket betydnings-prægnant område, der er tale om. Skal man indvende noget mod Fausing - og det er knap nok en indvending - er det, at den psykosemiotiske tilgang til tider kan virke for indsnævrende. Det ikke-sproglige i de tavse billeder vidner ikke kun om en fortrængt krops-semiotik; men ligeså meget om det supplementære, det excessive - og det hellige?

Billedet taler til os - taler om fravær, om det der var, om erindring. Om tiden og døden. Men der er mere end denne tale. Billedet er en membran - mellem fortid og nutid, fravær og nærvær. Men dette 'mellem', der hverken er fortid eller nutid, fravær eller nærvær, - hvad er det? Det er supplementet, det 'ekstra' der er nødvendigt for at kunne skelne 'mellem'. Supplementet er ydre i forhold til det, det supplerer; men samtidigt indre, da det

ellers ikke ville kunne supplere, men blot være ren andethed. Således er det også med tavsheden: den er indre i talen, men samtidigt også ydre: talen et andet sted fra. Det er tillige heri det hellige består. Stillet over for det uforklarlige og uerkendeligheds storhed og gru bliver man slagen med tavshed. Senere kommer der måske ord på, og man har en religion.

Man kunne godt overveje om ikke tavsheden er allegorisk. Jeg har Fausing mistænkt for at være lidt af en romantiker (intet odiøst i det), der godt kunne ønske sig, at det var muligt at fremstille tavsheden symbolsk. Visse store kunstnere kommer måske tæt på, men en rest vil altid unddrage sig. »Billedet - symbolet - bliver antydningens vej mod idealet.« (s. 29) Når David Lynch fremstiller 'Elefantmandens' længsel som en kitsch-pantomimisk billedstrøm, er det jo ikke for at give indtryk af 'Elefantmandens' uspolerede enfold; men netop for at vise billedets ringe afglans af længslen (deri det allegoriske). Når billedet er en membran, vil det altid være dobbelteksponeret; prentet såvel inde- som udefra. Der vil altid være to billeder: et nærværende, der blot henviser til et andet fraværende. Der vil derfor aldrig blive nogen symbolsk forening af de to. En tavs membran vil altid være imellem.

Dette skal ikke være nogen alvorlig indvending mod Fausings fortrinlige bog om et noget forsømt emne i de æstetiske teorier (lad mig minde om, at vi på sociologiens område har Jean Baudrillards provokerende og tankevækkende »I de tavse flertals skygge«). Bogen udspringer - ud over nævnte slå-fejl - bl.a. af et kursusforløb i 'Tavshedens æstetik'. Det har formodentlig været medvirkende til, at den har fået et så klart, argumenterende og i bedste forstand pædagogisk for-

K&K-ANMELDELSER

mat. Det er en bog man kan læse ud i et stræk - med udbytte; samtidigt kan man fordybe sig i de enkelte kapitler, analyser og emner. Hertil er man godt hjulpet af det eksemplariske register, der ikke kun henviser på det enkelte emne, men også oplyser om andre relevante opslag. Jeg skal således ikke tøve med at anbefale Bent Fausings *Kærlighed uden ord*. Som en stor poet engang sagde: »The rest is silence.«

Svend Erik Larsen

Forskel og lighed

Frans Gregersen: *Sociolingvistikens (u)mulighed: Videnskabshistoriske studier i Ferdinand de Saussures og Louis Hjelmslevs strukturalistiske sprogteori. I-II*. København 1991 (Tiderne Skifter), (disputats), iv pp. + 364 pp. + 314 pp.

Michael Rasmussen: *Hjelmslevs sprogteori. Glossematikken i videnskabshistorisk, videnskabsteoretisk og erkendelsesteoretisk perspektiv*. Odense 1992 (Odense Universitetsforlag) (disputats), xv pp. + 533 pp.

Struktur af oppositioner

Mon strukturalismen i og uden for lingvistikken kan være så stendød som nogle siger, når den skal graves op og kules ned igen i ikke mindre end to omfattende disputater? Ikke blot strukturalismens grundlæggende ideer i almindelighed, men dens mest navnkundige danske profet, Louis Hjelmslev, ægger stadig så meget til modsigelse og modvillig anerkendelse, at hans værk *må* tages op til fornyet vurdering. Den lever som monument, anfægtelse, sten i skoen i sin kompromisløse halstarrighed. Strukturdannende oppositionelt element.

Selve disputaternes eksistens, såvel som dette indlæg, illustrerer dermed, næsten mere end deres indhold og Hjelmslevs teori, at der er noget om den strukturalistiske snak: Den menneskelige virkelighed er bygget op af objekter med betydning, og de er at forstå som strukturer af oppositioner, dvs. samti-